

Улас
Самчук

Юність

Василя

Шеремети

Чого не вiть
вогонь

Харків
«ФОЛІО»
2019

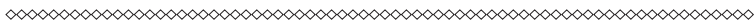
ВІД АВТОРА

Умови і час, серед яких появляється ця книжка, змушують мене сказати кілька слів до читача. Твір був написаний перед війною. Та сама подія була головною перешкодою його появи в друку своєчасно. Надолжуємо втрачене зараз. І хоча темою твір досить далекий від наставлення та вимог нашого пекучого сьогодні, однак поява його в друку обумовлюється певною закономірністю.

Я ставив, і зараз ставлю, собі досить, як на письменника, виразне завдання: хочу бути літописцем українського простору в добі, яку сам бачу, чую, переживаю. Для цього маю свою вироблену концепцію свою ідеологічну підмурівку і виконую це завдання з послідовною черговістю.

Мені хотілося б в художньому вислові передати головніші етапи нашої, багатой на драматичні моменти, доби. Нам судилось бачити, чути і переживати більше, ніж можна було сподіватися протягом одного життя людини. Ми були свідкати подій виняткових... Виняткових не тільки для нашого часу, але й для часу писаної історії взагалі. Не зашкодить також бути свідомим, що в сумі причин, що зумовили повстання цих великанських подій, велике місце займає наявність такого простого факту, як поява на кону історичної сцени нас українців. Нас, як окремої історично діючої духовости, та всього, що з цим поняттям пов'язується.

Ця книга порушує невелику частину проблеми нашого українського сектору. Це низка питань з середовища молоді перших років після першої світової війни одної з наших провінцій. Я хотів навітлити їх такими, якими бачили їх

«НА ШКОЛИ»

По свіжій, чорній, тільки що розораній землі ступає людина. Це Федір Шеремета. Мідний, широкоплечий із сивастою підстриженою бородою та добре кроєним великим носом на худому, засмаглому обличчі. На ньому сіра від поту полотняна сорочка, виношений дірявий кашкет, обліплені землею, важкі чоботи. Повільно, ділово проходить він своїм полем, час від часу пробує тужавість землі та залишає за собою глибокі сліди.

Дещо далі від нього, уздовж межі сусіда Никанора за плугом ступає юнак. Це Василь Шеремета, — середущий Федорів син. Сірі, кортові його штани до колін закачані, босі ноги мають барву землі, на шиї у нього завішені віжки, лівою рукою тримає чепігу, а правою вряди-годи помахує над утомленими кіньми довгим, хльостким батогом. Легкий західний вітер коштає його густе, каштанове волосся. Борозною за ним наввипередки, ніби на пружинах, стрибають галки та ворони.

Сонце, барви яєчного жовтка, непорушно стоїть на сіро-синьому тлі, над лісом, у тому місці, де над хвилястою лінією дерев, мов баня палацу, вивищується знана стара липа. Облита сонцем, листя її горить переливно і само випромінює тонке, ніжне, тріпотливе сяйво.

Погода поважна, згусла, суха... Одна з тих, що свідчить про передосінь, коли простори виповнює згущений суворий спокій, коли небо не дуже синє, але ствердле, мов добра, стара емаль, коли в повітрі вібрують запахи, які дає розрита на-свіжо земля, зрілий овоч, дим чисельних огнищ, випари

городів, де долежують свій час жовтогарячі гарбузи, доцвітають айстри, гвоздики, жоржини.

Тут ось побіч, на легкому схилі над шляхом, стоїть хутір. Довга, сіра, пошита соломкою дерев'яна клуня; причілкою до неї повітка з брамою, кутом до повітки цегляний хлів, що переходить у хату. Щоб відрізнити від хліва, її підбілено вапном. Праворуч і ліворуч від дороги огорожа з колючого дроту та молодий грабовий висад. За ним ряди овочевих дерев — яблуні, груші, сливи, окремо вишні.

Старий Федір Шеремета стоїть серед свого поля — дивиться направо, дивиться наліво. Бачить те й інше, чує звуки села, і від цього на обличчю його помітний спокій, рівновага, вдовolenня. Його рухи підтверджують це саме. Вони повільні, потрібні, розумні. Він бачить поле, хутір, сад... Це все його, ним створене, ним покликане до життя. Отой хутір побіч... Це вже не його, але і це діло його рук. Він належить його старшому синові Сидорові. Ще не так давно це було також його, але Бог благословив... Діти росли... Старший син одружився і відділився від нього. З Богом... Маєш, ось тут твоє і працює, як і я, у поті чола, край цю святу землю і жий собі, як живуть всі чесні люди.

А другий його син, середущий, оцей, що ви його бачите... Це ще підліток... Він також оре поле, але... Ні. З цього господаря не буде. Федір післав його «на школи»... Може, Бог дасть, вийдуть з нього люди, і звільнить він трохи місця отут, на цій скибі. Міцний хлопець, круглий, мов огірок, ви-кроений по батьківськи. Він ріс і виріс під звуки війни, що була ось тут під боком. Він пережив революцію у час, коли починає жити в тілі душа і коли вона бачить і чує більше, ніж коли інше...

Старий Шеремета вийшов на поле недаремно. Завтра рано син його відійде «на школи», а сьогодні він ще ходить за плугом. Сонце ось-ось сідає, а треба було б йому якось відсапнути... Старий хотів би щось йому допомогти, але не випадає якось отак вирвати з руки чепігу, коли ще треба разів із десяток обійти кругом. Але досить і того, що старий тут, що він бачить, як син оре, що він йому співчуває...

А шляхом проходять люди. Здалека вітаються, збивають куряву. Їдуть навантажені вози. Ще ось трохи і прийдуть сусіди. Всі вони знають, що малий Шеремета відходить

носа і біля носа, а й голову, і спину, і під похвами, все то він вимилує, так ніби хоче лишити тут весь бруд і вийти у світ чистим. Залишаються тільки при ньому мозолі на руках, смага на обличчю... Але їх уже ніяким милом отак просто не змиєм...

Мати готує вечерю. Спідниця підтикана, рукави позачачувані, голі руки виглядають, як дві копистки. Такі вони гніді та сухі. З під очіпка вибивається кілька пасм сивастого волосся. Але вона не має на все часу. Син завтра йде отуди десь, Господь знає куди, треба йому щось спартолити. Якогось там коржа з білої муки, якихось розбити пару яєць... Хай хоч раз поїсть того ліпшого. А то все чорний хліб, та чорний хліб... Та огірки, та цибуля, та іноді той шматок сала... Господи, Господи... Такі витрати, що страх один... Але що ж зробити? Раз треба, то треба...

Так школа то велика річ. Миколай Жив'юк сам того не «похваляє», але що тут скажеш? Все таки то велика річ. Туди отак не підеш, як до корчми. Зайшов, сів і сидиш. Там треба знати, що й до чого. Чоловік мусить там фасон показати... І чобота вичистити, і носа, як слід хустинкою витерти...

— От, приміром, коли я був на службі... Мій офіцер каже мені: у тебя, Ніколай, руки, как граблі... — І Миколай показує свої руки. — Що ж, кажу... Мужик родиться з такими руками, а піп з іншими. Кожний має свої руки... Хто до чого... Мені треба гній возити, то добрі мені й такі... Та ти, каже він, хоч вимий їх... Ні, на що, кажу, мило трагити. Я краще за ті гроші пачку корішків закурую... А коли помру, то чорт тільки ногою тупне, як побачить такого. Навіть до пекла не приймуть...

— Но, но... Воно так і не так, — озивається Данило, і на цьому кінець.

Більше він не сказав, що є так, а що не так. Миколай подивився на нього і каже далі:

— У святій евангелії написано: у поті лица твого будеш їсти хліб свій. Сам Бог так сказав. І я вам кажу: найсолодший той хліб, що їсться у поті лица.

— Но, то звесно, — буркнув байдуже Никанор.

— Звесно, — підтакує Миколай. — Так... А чи всі це хочуть сповняти прикази Божі і закони, написані на небесах... Я ото їздив за большевиків, і гагітатор мені каже: Богові!...

ЗМІСТ

ЮНІСТЬ ВАСИЛЯ ШЕРЕМЕТИ	3
Від автора	5
«На школи»	7
Школа	25
«Под небом України»	32
Рік пізніше	42
Дощі	50
У клясі	58
Під знаком виборів	70
Загальний зшиток	79
Їхні клопоти	90
Дні пізнання	117
Вечір-баль	124
Перед розпуском	137
Додому	146
Прорвалосьь	155
Розмова із Шпачуком	156
«Давно люблю тебе без краю...»	176
«Остракізм»	188
Напровесні	99
Справи, справи... ..	219
Весна	230
На камені	280
Благословенна мить	296
ЧОГО НЕ ГОЇТЬ ВОГОНЬ	317
Частина перша	319
Частина друга	403
Частина третя	524